

Maroš Šip

Prešovská univerzita v Prešove

Kiedy myślimy Rodzina..., red. M. Duda,
K. Kutek-Sładek, Kraków 2016, s. 217–229
(Praca Socjalna w Teorii i Działaniu, 2).

DOI: <http://dx.doi.org/10.15633/9788374385091.16>

Sociálno-patologické javy v rodine s dieťaťom so špeciálnymi výchovno-vzdelávacími potrebami

Společno-patologiczne zjawiska w rodzinie
z dzieckiem ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi

Socio-pathological phenomena in families
with children having special educative needs

Abstract: The issues related to socio-pathological phenomena, are perceived as having serious social and other psychological consequences. Violence of any type is defined as a premeditated act, aggression as a way of disrupting human dignity, as seriously endangering the quality of human life, the freedom of the

human being. The aim of our contribution is to define socio-pathological phenomena relating to children with special educative needs.

Keywords: children, special educative needs, human life, violence, school absence

S problematikou sociálno-patologických javov sa stretávame čoraz častejšie i u detí – žiakov, ktoré sú podľa Zákona č. 245/2008 Z.z. o výchove a vzdelávaní (školský zákon) a o zmene a doplnení niektorých zákonov označované ako žiaci so špeciálnymi výchovno-vzdelávacími potrebami – žiak, ktorý má zariadením výchovného poradenstva a prevencie diagnostikované špeciálne výchovno-vzdelávacie potreby, okrem detí umiestnených do špeciálnych výchovných zariadení (diagnostické centrum, reedukačné centrum, liečebno-výchovné sanatórium) na základe rozhodnutia súdu (§ 2 písm. j) školského zákona.

Sociálno-patologické javy (poprípade označované aj ako sociálne deviácie) zahŕňajú široké spektrum nežiaducich problémov ako je kriminalita, alkoholizmus, drogová závislosť, domáce násilie, agresivita, šikanovanie, záškoláctvo a iné odchýlne negatívne javy v spoločnosti. Častejší fenomén sociálno-patologických javov je frekventovane zaznamenávaný u osôb, ktoré si vyžadujú špecifický prístup na vytvorenie priaznivých podmienok na uspokojenie základných potrieb, ako aj zabezpečenie foriem pomoci pri ťažkostiach v učení sa alebo zohľadňuje sociálno-emocionálne problémy žiakov so špeciálnymi výchovno-vzdelávacími potrebami (ŠVVP) v dôsledku rôznych deficitov v jednotlivých fázach somatického, psychického alebo senzorického vývoja.

Keďže problematika sociálno-patologických javov je čo do obsahu rozsiahla, cieľom predloženého príspevku je prezentovať dva nežiaduce fenomény majúce enormný vplyv na správanie sa detí a mládeže so ŠVVP alebo správanie sa intaktných detí k deťom so ŠVVP. Ide o:

- Záškoláctvo rómskych žiakov – špeciálnu základnú školu navštevujú nielen žiaci s mentálnym alebo zdravotným postihnutím, ale i žiaci zo sociálne znevýhodneného prostredia, ktorí na základe jazykovej bariéry, mentálnej zaostalosti, pre nezabezpečenie základných životných potrieb, neposkytnutie žiaducich podmienok pre osobnostný a sociálny rozvoj sú oproti majoritnej skupine zaradení vo výchove a vzdelávaní do špeciálnej školy (ako v našom prípade rómski žiaci).
- Agresia a šikanovanie detí so ŠVVP.

1. Terminologický diskurz

Pojmom sociálno-patologické javy bežne označujeme širokú škálu problémových prejavov a problémových jedincov. Podľa niektorých odborníkov spomínaný termín by mal byť nahradený pojmom rizikové správanie. V odbornej literatúre sa niekedy tieto pojmy prelínajú. V konečnom dôsledku, ak nejaký jav pomenujeme sociálno-patologickým, znamená to, že prekračuje danú sociálnu normu. Zo strany spoločnosti je vnímaný ako hrozba. V zahraničnej literatúre sa pojmom sociálna patológia označujú javy na hranici, za hranicou spoločenskej prijateľnosti alebo sociálne nebezpečné správanie, neraz súvisiace s kriminalitou. Avšak rizikové správanie nemusí byť pre spoločnosť veľkým rizikom na rozdiel od sociálno-patologických javov¹.

¹ Z. Hadj Moussová, J. Duplinský, *Sociálne patologické jevy vs. Rizikové chováni – terminologické otázky*, [w:] *Aktuální otázky sociální politiky 2007 – teorie a praxe*, Pardubice 2007, s. 21–24.

Analogické vysvetlenie predmetného pojmu predkladá Pokorný a kol.², keď definuje patologické vystupovanie ako „správanie jedinca, ktoré je charakteristické predovšetkým nezdravým životným štýlom, nedodržovanie alebo porušovanie sociálnych noriem, zákonov, predpisov a etických hodnôt, správania a jednania, ktoré vedú k poškodzovaniu zdravia jedinca, prostredia, v ktorom žije a pracuje, a vo svojom dôsledku tak k individuálnym, skupinovým či celospoločenským poruchám a deformáciám“.

Príčiny vedúce k vzniku rôznorodých sociálno-patologických javov (formy ľudskej činnosti) sú širokospektrálne. Všeobecne sú spoločnosťou vnímané ako spoločensky neprijateľné. Spomínaný nežiaduci – negatívny sociálny jav sa prejavuje porušovaním spoločenských noriem (etiky) a hodnôt. Najčastejšou príčinou takéhoto konania je možno z hľadiska ľudského správania (podmieneneho patologickým prostredím) chudoba (človek ocitajúci sa na hranici chudoby), nepriaznivé životné podmienky, psychická deprivácia, somatické ochorenia, rozvod a iné psychopatologické a individuálne problémy. Tento dynamický rozvíjajúci sa problém spôsobuje, že mladí ľudia, deti (ale i dospelí) čoraz častejšie siahajú po alternatívnych prejavoch individuálneho presadenia sa v spoločnosti.

2. Záškoláctvo

Záškoláctvo klasifikujeme ako sociálno-patologický jav, ku ktorému môže dôjsť na základe obranného charakteru zo strachu pred situáciou, v ktorej dieťa konfrontované napríklad školskou neúspešnosťou na vyučovaní, vysokými (neprimeranými) požiadavkami na dieťa, jeho negatívnym vzťahom k škole, k školskému prostrediu z dôvodu strachu zo šikanovania a iných podobných fenoménov.

Slovíková a kol.³ percipuje záškoláctvo ako jemnejšiu formu „maladjustácie na školu, ktoré má charakter vyhýbavej reakcie s cieľom vyhnúť sa nepríjemným školským povinnostiam, rovnako môže prameniť aj zo strachu pred skúškou. Príčinami môže byť aj šikanovanie, nepriaznivé školské prostredie, narušené vzťahy v triede, neúspech či znevýhodňovanie žiaka, správanie ovplyvnené separačnou úzkosťou, mentálne zaostávanie, nadpriemerné intelektové

² V. Pokorný, J. Telcová, A. Tomko, *Prevenca sociálne patologických javů: Manuál praxe*, Brno 2003, s. 186.

³ M. Slovíková a kol., *Záškoláctvo u žiakov základných, špeciálnych základných a stredných škól v školskom roku 2012/2013* (medziročné porovnanie, vývoj ukazovateľa a trendová analýza). http://www.uips.sk/sub/uips.sk/images/prevenca/texty/verzia6-publikacia_zaskolactvo-2013__obnovene_.pdf (10.10.2014), s. 5.

schopnosti, ale aj rodinné prostredie (ako mierna forma úteku z domova), ale aj nedostatočná kontrola zo strany rodičov, resp. laxný postoj rodičov k školskej dochádzke“.

2.1. Záškoláctvo rómskych detí

Ako sme spomínali v úvode príspevku, k jednej z najohrozenejších skupín sociálno-patologickými javmi patria rómski obyvatelia⁴ vyrastajúci v sociálne znevýhodnenom a výchovne menej podnetnom prostredí.

Podľa Libu⁵ rómske rodiny najčastejšie vykazujú známky nízkej vzdelanostnej, ekonomickej, kultúrnej a hygienickej úrovne. Rómske deti majú špecifickú štruktúru a obsah výchovy, ktoré vyplývajú z charakteristických rysov osobnosti rómskeho dieťaťa brániace mu v jeho adaptácii na školské prostredie. Hlavným determinantom je pomalšie a nedostatočné vnímanie spôsobné častým poškodením zrakového a sluchového orgánu i zníženým intelektom, myslením rómskych detí, ktoré je výrazne infantilne emotívne, konkrétne a situačné, orientované hlavne na momentálny úžitok a súčasnosť, emócie Rómov, ktoré sa vyznačujú svojou intenzitou, vzrušivosťou a motivácia rómskych žiakov ku vzdelávaniu sa⁶.

Práve motivácia zohráva v navštevovaní školského prostredia primárnu úlohu, najmä preto, lebo pre Rómov je symptomatická príslušnosť k rodine (komunite)⁷. Deti sú už od raného veku vychovávané (vedené) k vzájomnej spolupráci tak, aby pomáhali členom svojej komunity⁸. Teda, ak hovoríme

⁴ „Hoci rómska národnostná menšina je vnútorne heterogénna skupina, veľká časť Rómov patrí medzi najzraniteľnejšie vrstvy obyvateľstva SR. Ich sociálnu situáciu už dlhodobo determinuje vysoká miera nezamestnanosti najmä dlhodobej, závislosť od dávok sociálneho systému, nízka úroveň vzdelania a bývania. Medzi skupiny najviac ohrozené sociálnou exklúziou a chudobou, u ktorých sa kumulujú viaceré kľúčové znevýhodnenia, patria neintegrovane rómske komunity žijúce vo vidieckych alebo mestských osídleniach, ktorých počet na Slovensku sa odhaduje na niekoľko sto“ *Národný akčný plán sociálnej inklúzie 2004–2006*, MPSVR SR, Bratislava 2004.

⁵ J. Liba, *Škola v prevencii sociálnopatologických javov u žiakov zo sociálne znevýhodneného a výchovne menej podnetného prostredia*, „School and Health“ 21 (2008) nr 3, s. 123–130.

⁶ V. Lechta, *Základy inkluzívnej pedagogiky. Dítě s postižením, narušením a ohrožením ve škole*, Praha 2010.

⁷ Rómovia v 50-tych rokoch 20. storočia na Slovensku nechodili do školy. Dôvody boli rôznorodé. Nemali oblečenie alebo peniaze na učebné pomôcky, neovládali vyučovací jazyk, alebo museli pomáhať rodičom so zaobstaraním živobytia. S. Ševčíková, T. Sirovátka, *Sociální exkluze a sociální inkluze menšin a marginalizovaných skupín*, sociálních studií Brno 2004.

⁸ P. Navrátil a kol., *Romové v české společnosti*, Praha 2003.

o záškoláctve rómskych detí, primárnym aspektom tohto negatívneho fenoménu je z pohľadu Danko⁹ nedostatok motivácie k učeniu, ktorá súvisí s ich socio-kultúrnym vývinom.

Pre väčšinu majoritného spoločenstva škola znamená nadobúdanie základných poznatkov a vedomosti k dosiahnutiu cieľa v plánovaní budúcnosti. Avšak pre rómsku rodinu tieto priority nie sú v základnom rebríčku hodnôt na prvom mieste. Svoju pozornosť sústredia na prítomnosť. Rómovia nekladú primárny akcent v potrebe zlepšovať sa vo vzdelávaní¹⁰. Podľa Řičana „vo vzdelávaní svojich detí vidia Rómovia dokonca nebezpečie: dieťa by sa im mohlo odcudziť. Preto sa často uspokojia s tým, že deti absolvujú niekoľko prvých ročníkov základnej, či špeciálnej školy. Dôsledkom je vysoká absencia zavinená malou snahou rodičov o pravidelnosť školskej dochádzky, nedostatok starostlivosti o domácu prípravu a minimálna spolupráca so školou, najmä u detí s najslabším prospechom a správaním“¹¹.

Na základe vyššie uvedených slov konštatujeme, že otázku výchovy a vzdelávania Rómovia neakceptujú ako primárnu požiadavku. Ciele výchovy u Rómov sú inakšieho charakteru ako u väčšiny majoritného spoločenstva. Súvisia s odlišnými hodnotami etnika, ich potrebami a záujmami. Hodnotová odlišnosť sa prejavuje v odlišnom nastavení limitov výchovy, ktoré majoritná spoločnosť vyhodnocuje ako nežiaduce sociálno-patologické javy¹².

V tomto kontexte prichádzame k záveru, že Rómski žiaci nepocitujú potrebu vzdelávať sa z dôvodu, že v edukácii nevidia význam – cieľ svojho života, resp. kvalitu života. Môžeme to badať aj z pozorovaného fenoménu, že za neobvyklé sa nepovažuje ani vysoký počet neospravedlnených hodín presahujúci aj stovky hodín alebo sa objavujú prípady, kedy sa žiak neukáže na vyučovaní od začiatku školského roka. Sú si vedomí, že po ukončení štúdia si nenájdu trvalé miesto na trhu práce. Vzdelanostná úroveň Rómov je veľmi nízka, pretože mnoho z nich skončí iba so základným vzdelaním, aj napriek tomu, že môžu pokračovať v štúdiu na odbornej škole.

⁹ J. Danko, Vzdelávacie predpoklady a vývin motivácie rómskych detí v mladšom školskom veku, L. Horňák, *Problémové správanie a jeho pedagogické riešenie (u dieťaťa v predškolskom veku zo sociálne znevýhodneného prostredia)*, Bratislava 2014, s. 24.

¹⁰ M. Vágnerová, *Psychopatologie pro pomáhající profese: variabilita a patologie lidské psychiky*, Praha 1999, s. 16n.

¹¹ P. Řičan, *S Romy žít budeme – jde o to jak: Dějiny. Současná situace. Kořeny problémů. Naděje společné budoucnosti*, Praha, s. 109–110.

¹² M. Kaleja, *Romové a škola versus rodiče a žáci*, Ostrava 2011, s. 19–20.

3. Agresia a šikanovanie

Našou úlohou je v nasledujúcich riadkoch konkrétnejšie opísať prejavy agresie u osôb so špeciálnymi výchovno-vzdelávacími potrebami a ponížujúce správanie (šikanovanie) osôb so ŠVVP (osoby so zdravotným postihnutím, s poruchou pozornosti...). V tejto korelácii považujeme za nutné spomenúť, že každú osobu vnímame ako sociálnu bytosť, ktorá má participovať na spoločenskom dianí, a má právo byť v neustálom kontakte s inými ľuďmi. V tomto kontexte považujeme za dôležité stanovisko Morrisa¹³, ktorý spomína dve spoločenské pozície vytvárajúce veľké prekážky pre účasť osôb s postihnutím na spoločenskom živote. Všeobecne sú tieto osoby považované za nesamostatné, nesebestačné, čo privádza ľudí k myšlienke neustálej starostlivosti o ich pohodlie. Nevidia v nich samostatné osoby. Ľudia so zdravotným postihnutím sú často označovaní za skupinu, ktorá nepatrí do komunity. Tieto postoje vychádzajú z konkrétnych sociálnych konštrukcií. Prvá spoločenská pozícia je pozitívna a má základ v objektívnom a realistickom zhodnotení osôb so zdravotným postihnutím, v pozitívnom postoji k osobe, ako aj pozitívnom sociálnom správaní sa voči osobe s postihnutím. Tuná hovoríme o objektívnom posúdení osoby so zdravotným postihnutím. Ďalším prvkom sociálneho pozitívneho prístupu k ľuďom so zdravotným postihnutím je sociálne správanie, t.j. odmietnutie izolácie osoby so zdravotným postihnutím. Druhý postoj k ľuďom so zdravotným postihnutím v spoločnosti je negatívne stanovisko, charakterizované nedostatkom zhovievavosti a láskavosti voči osobám s postihnutím. Za negatívny postoj možno považovať neustále pocity ľútosti, nadmerného záujmu o osoby so zdravotným postihnutím, neakceptovanie, ponížovanie, neustála kritika, izolácia od ostatných ľudí, neochota prijať účasť osôb s postihnutím v sociálnej interakcii a pod.¹⁴

V tejto súvislosti si položíme základnú otázku: Je možné, aby tieto dva spoločenské náhľady (pozitívne alebo negatívne) na osoby so ŠVVP boli spúšťačom nežiaduceho spoločenského javu, akým je násilné – agresívne správanie sa alebo máme za patologickým javom hľadať genetické alebo sociálne faktory? V súčasnosti sme svedkami narastajúcej agresivity nielen u intaktných detí, ale aj u detí so ŠVVP. Agresívne správanie¹⁵ u detí a mládeže je vážnym sociálnym problémom, nakoľko dieťa nie je schopné riadiť svoje emócie (je

¹³ J. Morris, *Citizenship and disabled People*, DRC, UK, 2005.

¹⁴ *Postawy społeczne wobec osób niepełnosprawnych – skąd się biorą i jak je zmieniać, aby były lepsze?*, <http://www.lodolamacze.info.pl> (brak daty dostępu).

¹⁵ Podľa Traina a Gaiarsa agresia je súčasťou vývoja dieťaťa, aby bolo nútené prežiť. Agresivita sa s vývojom dieťaťa modifikuje. Nenaplnenie fyzických (biologických) potrieb dieťaťa má za následok, že sa agresivita vyšpecifikuje na obrannú agresivitu (dieťa sa cíti byť

príliš emocionálne), čím poškodzuje nielen svoju rodinu, prostredie, ale predovšetkým svoju osobu. Nepriateľské správanie je zvyčajne determinované individuálnym rizikovým pôsobením (nesprávne sociálne zručnosti, nižšie IQ, dieťa s poruchami správania, nezvládnuteľný temperament), ochrannými faktormi (optimizmus, empatia...), rodinným rizikovým pôsobením (nejednotná výchova, zanedbávanie alebo zneužívanie...), exogénnymi príčinami (hry, videá...) a iné nežiaduce faktory spôsobujúce nevhodné správanie sa dieťaťa v spoločnosti.

Avšak agresivita u detí so špeciálnymi potrebami môže súvisieť s príznakmi mnohých problémov – zdravotných, životných a psychických podmienok človeka. Napríklad prejavy agresie dieťaťa s hyperkinetickou poruchou (ADHD) je podľa Štátneho pedagogického ústavu¹⁶ potrebné vnímať komplexne, v súvislosti s vekovým obdobím, rodinným prostredím, zdravotným stavom a aktuálnou situáciou, v ktorej sa dieťa nachádza. Je nevyhnutné odlíšiť podobné prejavy, ktoré sa môžu objaviť v stresovej situácii, spôsobenej rozličnými príčinami, napr. problémy vo vzťahoch medzi členmi rodiny, (nevhodný výchovný prístup, zneužívanie dieťaťa), šikanovanie v škole. Vplyv hyperkinetickej poruchy na správanie žiaka sa prejavuje v neuváženom konaní, nedostatku empatie a **agresívnom správaní sa**. U detí so špecifickými vývinovými poruchami v učení sa (dyslexia, dysgrafia, dysortografia, dyskalkúlia...) v dôsledku problémov v spoločenskej adaptácii, v sociálnom vnímaní a sociálnej interakcii, môže dôjsť k agresívnemu správaniu sa. Vzhľadom k neustále prežívanému neúspechu naruší sa detská sebaúcta, prestane si vážiť samo seba a také dieťa si môže vylievať hnev na iných deťoch. Jedinec, ktorý sa necíti dobre, môže demonštrovať svoju moc na iných¹⁷.

Analogické prejavy správania sa u maloletých môžeme badať v procese úmyselného a opakovaného šikanovania obete. Nasvedčujú tomu aj vedecké výskumy uskutočnené v predmetnej oblasti, z ktorých zisťujeme alarmujúce výsledky a síce, že deti so špeciálnymi výchovno-vzdelávacími potrebami podliehajú väčšej pravdepodobnosti, že sa stanú obeťou šikanovania alebo iného násilia. Takéto šikanovanie môže vážne ovplyvniť duševné zdravie dieťaťa, ako aj jeho celkovú psychickú pohodu. Prejavy šikanovania sú rôzneho charakteru. Zväčša to závisí od „kreativity“ agresora voči obeti.

ohrozené). A. Train, *Ajudando a criança agressiva: como lidar com crianças difíceis*, Campinas 1997. J. A. Gaiarsa, *Agresão, violência e crueldade*, São Paulo 1993.

¹⁶ Štátny pedagogický ústav 2013, s. 8.

¹⁷ *Deti so špecifickými vývinovými poruchami a ich pozícia vo výchovno-vzdelávacom systéme*. <http://www.paneurosks.sk/rozhovor.pdf> (10.10.2014).

Keďže formy šikanovania môžu mať rôznu podobu, v nasledujúcich riadkoch spomenieme najčastejšie prejavy ponižujúceho správania sa voči dotknutej osobe:

- Verbálna podoba šikanovania – urážky, podpichovanie...
- Fyzická podoba šikanovania – tlačenie, strkanie, bitie, kopanie, škody na osobnom majetku a príslušenstve.
- Nepriama podoba šikanovania – šírenie škaredých príbehov, vylúčenie z priateľstva skupín, šírenie fám.
- Kyberšikana – posielanie nevkusných správ, e-mailov...

U detí so ŠVVP sa objavujú aj ďalšie podoby šikanovania:

- Manipulatívne šikanovanie – ak osoba neustále ovláda inú osobu.
- Podmienené priateľstvo – ak si dieťa myslí, že niekto je jeho kamarát, ale čas strávený v prítomnosti „kamaráta“ je čas strávený šikanovaním.
- Vykorišťujúce šikanovanie – keď sa stav dieťaťa používa na jeho šikanovanie¹⁸.

Dôvody prečo deti šikanujú iné deti (prečo sa z nich stávajú agresori) sú rozmanité. Zväčša je to snaha získať lepšie sociálne postavenie v detskom kolektíve, stres, celospoločenské mediálne vplyvy, zanedbanie rodičovskej výchovy a iné faktory vedúce k neprijateľnému správaniu sa. Agresor si vyberá zraniteľné, vybrané cieľové skupiny, ako v našom prípade deti so ŠVVP.

Žiaci so špeciálnymi výchovno-vzdelávacími potrebami sa vzdelávajú a trávia čas s rovesníkmi. V každej škole sa nájdu žiaci, ktorí môžu mať poruchu učenia, čítania a písania, deti s rôznymi typmi postihnutia, zdravotnými problémami alebo rodinnými problémami. Tieto deti sú doslova „vhodným“ terčom úmyselného psychického a fyzického útoku¹⁹.

Výskumné analýzy dát hovoria o tom, že deti so ŠVVP sú vystavené šikanovaniu zo strany agresora z viacerých dôvodov:

Ak má agresor nízku toleranciu frustrácie – frustrácia sa zvyšuje a dosiahne prahovú hodnotu. Výsledkom je zrútenie sa, následkom čoho sa osoba správa úplne inakšie ako ju poznáme.

Žiaci s mentálnym postihnutím môžu mať problémy s registráciou a porozumením informácií – „uviaznu“ v rozhovore. Dochádza k situácii, kedy môže mať dieťa problém nadviazať priateľstvo.

Deti s poruchami motoriky (čítanie, písanie, účasť na telocviku) sú vystavené žartom v školskom prostredí.

Deti s narušenou komunikačnou schopnosťou – pre deti intaktné sú to deti, ktorým nikto nerozumie a pozerajú na nich ako na „iných“.

¹⁸ A guide to dealing with bullying: for parents of disabled children.

¹⁹ J. Pyżalski, E. Roland, *Bullying a specjalne potrzeby edukacyjne – podręcznik metodyczny*, Łódź 2010, s. 5n.

Žiaci so zdravotným postihnutím – sa môžu pohybovať pomalšie, majú menšiu výdrž a neistú chôdzu. Tieto podmienky, rovnako ako aj iné, môžu byť považované za príznak slabosti. V takejto situácii sú vystavovaní fyzickému alebo slovnému napádaniu²⁰.

Podľa vyjadrenia zahraničných autorov Twyman et al., (2010), Unnever a Cornell (2003), Weiner-Mak (2009) deti s poruchou pozornosti a ADHD sú viac vystavovaní šikanovaniu ako deti intaktné. Podobné je to aj u detí s poruchou autistického spektra. Hamiwka et al. (2009) hovorí o šikanovaní detí s epilepsiou, deti s DMO, svalovou dystrofiou a rúžštepom chrbtice zo strany svojich rovesníkov. Deti, ktoré majú diabetes a sú závislé na inzulíne sú náchylné k šikanovaniu (Storch et al., 2004). Deti, ktoré sa zajakávajú sú častými obeťami doberania a šikanovania (Hugh-Jones a Smith 1999), rovnako aj deti s poruchami učenia (Martlew a Hodson 1991; Mishna 2003; Nabuzoka a Smith 1993; Thompson, Whitney a Smith 1994; Twyman, Saylor, Saia, Macias, Taylor a Spratt 2010)²¹.

Ako môžeme pozorovať, deti so ŠVVP (populácia detí a mládeže s rôznymi fyzickými a zmyslovými postihnutiami, poruchami učenia alebo správania sa) sú nepriaznivo ovplyvnené negatívnymi sociálno-patologickými javmi, čo teda znamená, že žiadne dieťa nie je imúnne voči patologickým prejavom iných osôb. Položme si teda otázku, čo môžeme urobiť, aby sme zabránili opakovaným útokom agresie a šikanovania na deťoch so ŠVVP? Prioritne je potrebné zasiahnuť preventívnou formou minimalizovania až eliminácie násilného správania sa agresora k obeti. Je potrebné ponúknuť všetky dostupné informácie o šikanovaní nielen rodičom, pedagógom, ale i samotným deťom.

Záver

Zámerom predloženého príspevku bolo v krátkosti poukázať na záškoláctvo, agresiu a šikanovanie detí so ŠVVP. V praxi sa negatívne javy stávajú bežnou súčasťou nielen školského prostredia, spoločnosti, ale čoraz viac badať predmetný fenomén aj v domácom prostredí. Práve rodina je zodpovedná za zdravý psychický, emocionálny a fyzický vývoj dieťaťa. Každé dieťa má právo na prirodzený duševný, telesný a harmonický vývoj, zdravý rozvoj osobnosti, na prežívanie emocionálnej pohody. Dané právo a pohodu by mali v čo najväčšom rozsahu zabezpečiť rodičia. Spomínané právo a pohoda dieťaťa sú

²⁰ *Walk a Mile In Their Shoes Bullying and the Child with Special Needs*, <http://www.abilitypath.org> (data dostupné).

²¹ *Bullying and Children and Youth with Disabilities and Special Health Needs*, <https://www.epilepsy.com/sites/core/files/atoms/files/BullyingTipSheet.pdf> (data dostupné).

ošetrené v legislatívnych opatreniach, ktoré sú implikované v čl. 19 OSN Dohovoru o právach dieťaťa, kde sa dočítame: „Štáty, ktoré sú zmluvnou stranou Dohovoru, robia všetky potrebné zákonodarné, správne, sociálne a výchovné opatrenia na ochranu detí pred akýmkoľvek telesným alebo duševným násilím, urážaním alebo zneužívaním, včítane sexuálneho zneužívania, zanedbávaním alebo nedbanlivostným zaobchádzaním, trýznením alebo vykorisťovaním počas doby, keď sú v starostlivosti jedného alebo dvoch rodičov, zákonných zástupcov alebo akýchkoľvek iných osôb starajúcich sa o dieťa“.

Osoby so zdravotným postihnutím sa môžu rovnako nachádzať vo zvýšenom riziku zo strany agresora. Ochrana ich osôb je rozpracovaná v ľudsko-právnom (ďalšom nemenej dôležitom z nášho pohľadu) dokumente OSN, ktorým je Dohovor o právach osôb so zdravotným postihnutím. V článku 7 ods. 1 sa píše: „Zmluvné strany prijímú všetky nevyhnutné opatrenia, ktorými zabezpečia deťom so zdravotným postihnutím plné využívanie všetkých ľudských práv a základných slobôd na rovnakom základe s ostatnými deťmi.“ Ďalej čl. 16 ods. 1 akcentuje: „Zmluvné strany prijímú všetky príslušné legislatívne, správne, sociálne, vzdelávacie a iné opatrenia na ochranu osôb so zdravotným postihnutím tak doma, ako aj mimo domova, pred všetkými formami vykorisťovania, násillia a zneužívania, a to aj so zreteľom na ich rodový aspekt“²².

Bibliografia

- Balogová B., *Integrácia Rómov vplyvom náboženských spoločností na Slovensku*, [w:] *W stronę szczęścia: Ireneuszowi Marianowi Świtale, księga pamiątkowa*, Warszawa 2010, s. 59–100.
- Duda M., *W stronę wzmocnienia. Rodzina chrześcijańska w dobie zmian*, Kraków 2011.
- Hadj Moussová Z., Duplinský J., *Sociálně patologické jevy vs. Rizikové chování – terminologické otázky*, [w:] *Aktuální otázky sociální politiky 2007 – teorie a praxe*, Pardubice 2007, s. 21–24.
- Hangoni T., *Fenomén spravodlivosti v kontexte kresťanskej sociálnej práce*, [w:] *Prawosławie jako czynnik odnowy tradycyjnych chrześcijańskich wartości w Unii Europejskiej (świadectwo i męczeństwo) [elektronický zdroj]: II. rocznik, Kasztel w Szymbarku k. Gorlic, 9.12.2014, Gorlice 2014, s. 76–83.*
- Hangoni T., *Klient versus blížny v súčasnom pomímaní sociálnej práce ako praktickej činnosti*, [w:] *Klient vs. blížny: (sociálno-teologicko-psychologicko-edukatívne aspekty v sociálnej práci): zborník príspevkov zo 6. ročníka študentskej vedeckej konferencie študentov, dok-*

²² K. Repková, *Násillie na deťoch so zdravotným postihnutím – odporúčania pre verejnú politiku založené na výskumnej evidencii*, https://www.socialnaspolocnost.sk/wp-content/uploads/2014/04/nasilie_zp_deti.pdf, (10.10.2013).

- torandov, mladých vedeckých pracovníkov a odborníkov z praxe: 28. apríl 2014 v Prešove, Prešov 2014, s. 36–44.*
- Hangoni T., *Zdravotne znevýhodnení v centre pozornosti sociálnej práce*, „Sociálna a duchovná revue – vedecko-odborný recenzovaný zborník“, 2 (2011) (3), s. 7–13.
- Hornák L., Pasternáková L., *Aktuálne problémy agresivity žiakov zo sociálne znevýhodneného prostredia v podmienkach základnej školy*, w: *História, súčasnosť a perspektívy vzdelávania na Pedagogickej fakulte Prešovskej univerzity v Prešove [elektronický zdroj]: zborník príspevkov z vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou organizovanej Pedagogickou fakultou PU pri príležitosti 65. výročia založenia Pedagogickej fakulty v Prešove, Prešov 22.–23. október 2014, Prešov 2014, s. 520–526.*
- Danko J., *Vzdelávacie predpoklady a vývin motivácie rómskych detí v mladšom školskom veku*, [w:] L. Hornák, *Problémové správanie a jeho pedagogické riešenie (u dieťaťa v predškolskom veku zo sociálne znevýhodneného prostredia)*, Bratislava 2014.
- Gaiarsa J. A., *Agressão, violência e crueldade*, São Paulo 1993.
- Ježek V., *The family as a pedagogical instrument of salvation in the Orthodox Church*, [w:] *La famiglia: un bene per l'umanità: atti del I forum Europeo cattolico-ortodosso: Trento, Italia, 11–14 dicembre 2008, Bologna 2009, s. 23–37.*
- Kaleja M., *Romové a škola versus rodiče a žáci*, Ostrava 2011.
- Kuzyšin B., *Špecifická rómskeho rodinného prostredia – širokospektrálna analýza*, „Sociálna a duchovná revue: vedecko-odborný recenzovaný zborník“ 1 (2010), s. 61–66.
- Kvašňáková L., *Rizikové a protektívne faktory ako predmet posúdenia životnej situácie ohrozenej rodiny*, [w:] *Rizikové správanie v teórii a praxi sociálnej práce [elektronický zdroj]: 3. ročník Košických dní sociálnej práce: zborník príspevkov z vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou konanej dňa 28.11.2014 v Košiciach, Košice 2014, s. 204–209.*
- Lechta, V., *Základy inkluzívnej pedagogiky. Dítě s postižením, narušením a ohrožením ve škole*, Praha 2010.
- Liba J., *Škola v prevencii sociálnopatologických javov u žiakov zo sociálne znevýhodneného a výchovne menej podnetného prostredia*, „School and Health“, 21 (2008) (3), s. 123–130.
- Morris J., *Citizenship and disabled People*, DRC, UK, 2005.
- Navrátil P. a kol., *Romové v české společnosti*, Praha 2003.
- Nikulín A., *Problematika agresívneho správania u mládeže*, „Sociálna a duchovná revue: vedecký recenzovaný časopis o aktuálnych sociálnych a duchovných otázkach“, 3 (2012) (2), s. 37–34.
- Pokorný V., Telcová J., Tomko A., *Prevenca sociálne patologických javů: Manuál praxe*. Brno: Ústav psychologického poradenství a diagnostiky r.s. 2003, s. 186.
- Pružinský Š., *Kresťanský postoj k sociálnym rozdielom medzi ľuďmi podľa učenia svätého apoštola Jakuba*, „Sociálna a duchovná revue: vedecko-odborný recenzovaný zborník“ 2 (2011) (1), s. 21–33.
- Říčan P., *S Romy žít budeme – jde o to jak: Dějiny. Současná situace. Kořeny problémů. Naděje společné budoucnosti*, Praha, s. 109–110.

- Ševčíková S., Sirovátko T., *Sociální exkluze a sociální inkluze menšin a marginalizovaných skupin*, Brno 2004.
- Šip M., Šipová M., *Koncepčné východiská chudoby pod vplyvom progredujúcej globalizácie*, „Sociálna a duchovná revue: vedecký recenzovaný časopis o aktuálnych sociálnych a duchovných otázkach“, 5 (2014) (2), s. 61–68.
- Šipová M., *Determinanty kvality života osôb s postihnutím*, [w:] *Dialog powinnościami człowieka wierzącego*, Kraków 2014, s. 207–215.
- Šipová M., *Kvalita života jedinca s postihnutím*, [w:] *Klient vs. blížny: (sociálno-teologicko-psychologicko-edukatívne aspekty v sociálnej práci): zborník príspevkov zo 6. ročníka študentskej vedeckej konferencie študentov, doktorandov, mladých vedeckých pracovníkov a odborníkov z praxe: 28. apríl 2014 v Prešove*, Prešov 2014, s. 157–168.
- Šipová M., *Pohľad Pravoslávnej cirkvi na nenarodený ľudský život*, [w:] *Prawosławie jako czynnik odnowy tradycyjnych wartości chrześcijańskich w Unii Europejskiej [elektronický zdroj]: międzynarodowa konferencja naukowa*, Gorlice 2012, s. 216–229.
- Šoltesová d., *Využitie humánno-animálnych interakcií v náhradnej starostlivosti o deti*, [w:] *Vplyv širšieho sociálneho prostredia v procese integrácie detí z detského domova: zborník príspevkov z vedeckej konferencie organizovanej k 35. výročiu založenia Detského domova Sečovce dňa 18. septembra 2013 v Trebišove*, Sečovce 2014, s. 40–55.
- Train A., *Ajudando a criança agressiva: como lidar com crianças difíceis*, Campinas 1997.
- Vágnerová M., *Psychopatologie pro pomáhající profese: variabilita a patologie lidské psychiky*, 1. vyd. Praha 1999.

Internetové zdroje

- A guide to dealing with bullying: for parents of disabled children.*
Bullying and Children and Youth with Disabilities and Special Health Needs, <https://www.epilepsy.com/sites/core/files/atoms/files/BullyingTipSheet.pdf>.
- Deti so špecifickými vývinovými poruchami a ich pozícia vo výchovno-vzdelávacom systéme*, <http://www.paneurosos.sk/rozhovor.pdf>.
- Národný akčný plán sociálnej inklúzie 2004–2006*, MPSVR SR, Bratislava 2004.
- Repková K., *Násilie na deťoch so zdravotným postihnutím – odporúčania pre verejné politiky založené na výskumnej evidencii*, https://www.socialnaspolocnost.sk/wp-content/uploads/2014/04/nasilie_zp_deti.pdf (...2013).
- Slovíková M. a kol., *Záškoláctvo u žiakov základných, špeciálnych základných a stredných škôl v školskom roku 2012/2013 (medziročné porovnanie, vývoj ukazovateľa a trendová analýza)*. http://www.uips.sk/sub/uips.sk/images/prevenicia/texty/verzia6-publikacia_zaskolactvo-2013__obnovene_.pdf (...2014), s. 5.
- Školská integrácia žiakov so špeciálnymi výchovno-vzdelávacími potrebami (ŠVVP) a vzdelávanie žiakov so ŠVVP v špeciálnych triedach ZŠ (Interný metodický materiál ŠŠI)*. 2014, <http://www.ssiba.sk>.

- Štátny pedagogický ústav, https://www.minedu.sk/data/files/2577_mim.pdf (...).
- Postawy społeczne wobec osób niepełnosprawnych – skąd się biorą i jak je zmieniać, aby były lepsze?, <http://www.lodolamacze.info.pl> (...).
- Pyżalski J., Roland E., *Bullying a specjalne potrzeby edukacyjne – podręcznik metodyczny* (...).
- Walk a Mile In Their Shoes Bullying and the Child with Special Needs*, <http://www.abilitypath.org> (...).
- Zákon č. 245/2008 Z.z. o výchove a vzdelávaní (školský zákon) a o zmene a doplnení niektorých zákonov (...).

